

Skildringer fra Sogn.

D. Dybring.

Der gives enkelte steder paa Sognefjordens klippeskjæter, hvor en og anden enlig gaard høit oppe paa en affats i fjeldet viser, at folk virkelig lever der, skjønt det ser ud, som det er umuligt for andre levende skabninger uden vinger end maaste gjeder at klatre derop over fjeldvæggene og styrtingerne, som møder en til alle sider. Der findes alligevel en slags vei, om den end er saaledes, at den alene kan befares tilfods eller maaste af de fødskre, smaa fjeldheste, der kan klatre omtrent som gjeder. Til disse gaardes opbyggelse er hver eneste smule træverk bragt didop paa hestenes eller menneskenes ryg, og alt husgeraad og alle livets fornødenheder maa bringes did paa samme vis. Thi slige gaarde frembringer naturligvis intet, og deres beboere lever af fjøen og af sit kvæg, som om sommeren føres til de høiere liggende fjeldgræsgange og sætre, medens foderet om vinteren maa bringes tilgaards paa samme vis som alt andet. Dør nogen deroppe, maa liget, naar det skal begraves, bæres ned af kløvhesten eller af en mand af familien, og saaledes, at én bærer kisten, en anden liget. Ja, undertiden kan man faa se et lig ride til sit sidste hvilested, bundet til hesten i levende mands stilling!

Her ude, under disse underlige, haarde naturforhold og ligesom stængte ude fra den øvrige verden ved de bratte fjelde, bor sogningerne, et folkefærd, der i mangt og meget adskiller sig ligesaa sterkt fra Norges andre fjeld- og fjordbønder, som Sogns natur adskiller sig fra det øvrige lands. Allerede sogningens ydre og hans sprog røber straks, at man her har en ganske egen race for sig, vidt forskjellig fra de andre landsdeles beboere. Han taler et maal, som for den uindviede er aldeles uforstaaeligt, syngende og skarptklingende, med et uhyre hurtigt ordlag; nogle endestavelser kommer uafbrudt igjen og er saagodtsom det eneste, den fremmede kan opfatte af hans tale, nemlig endestavelserne »ao«, »edne«, »odn«, »adn«, »adne«, »edle«, »odl«, som andre end en sogning knapt nok kan udtale. Man har en »ramse«, som er velbekjendt, og som er ganske karakteriserende for »sognemaalet«, som sogningen kalder sin dialekt; den skriver sig fra Bergen, hvor man kan være sikker paa at faa høre gadegutterne raabe den efter sogningerne, naar de viser sig paa gaden. Den lyder:

»Sogning, vil du kjøpa napi?
 Vil du kjøpa, skal du fav
 baade store og smaa,
 baade gule og blaa,
 fav mange, so i skjjeppa kan gao;
 og endda skal du fav
 et par attepao;
 nao dao!«

Er sogningens sprog saaledes et rent pluddervælsk for alle fremmede, saa har han dog selv meget store tanker derom. Det er saaledes et meget almindeligt ordsprog, som man ofte — og det næsten for fuldt alvor — faar til svar, naar man beklager sig for sogningen over, at man ikke kan forstaa, hvad han siger. Han svarer nemlig: »Naar du bære kan da reina, greia sognamaolet, far, og so lite-vette¹⁾ tykk, so kan du reisa, om du vil reisa heile verdi rundt, ratt til du hjæme til Konstantinopel; men dao staor du brednande fast aa; for der er trynthyrfen, og han forstaor inkje sognamaole, han, far!« I parentes bemerkes, at det er en tro, som gaar igjen flere steder blandt bønderne i Norge, at »trynthyrfen« bor hinsides det europæiske Tyrki, hvor da »tyrfen uden tryne« bor.

Er sogningens sprog underligt saa er hans ydre ikke mindre egent og afftiffende fra andre norske bønders. Medens den høie vokst, det lyse haar, de blaa øine og den lyse hudfarve pleier at være det sedvanlige overalt andensteds, er sogningen tvertimod liden, har en knudret, underfat vokst, stor overkrop og korte, krumme ben, mørkt ansigt med kulsort haar og mørke øine. Han har heller ikke andre fjeldbønders rolige, indefluttede og værdige væsen, men er livlig i sine bevægelser, hurtig og af mange ord i sin tale og gestikulerer med alle slags voldsomme fagter. Naar man ser en flok sogninger sammen i en livlig og varm disput og hører den larm, de da altid gjør, idet alle snakker og raaber i-munden paa hverandre, saa at deres skarpe, syngende og gneldrende dialekt rigtig høres i al sin eiendommelighed, og man saa tillige ser, hvorledes arme og ben og den hele krop er i uafsladelig bevægelse, skulde man langt snarere tro, at disse mørke, smaa skikkelser var sydboere end norske bønder.

Husene i Sogn er smaa og lave og tækkede med tørv, saa man mange steder kan faa at se ikke blot høit græs og smaabuske oppe paa tagene, men ogsaa gjeder, som gaar deroppe og æder af det grønne; vinduerne er smaa og faa og med tykt, daarligt glas. Træder man nu ind i en saadan stue, mødes man af den mest kvælende luft, en blanding af røgen fra ildstedet, som næsten fylder hele stuen og gjør alting halvt usynligt, og af alffens lugt; frisk luft er det nemlig umuligt at skaffe, da vinduerne ikke er til at aabne. Urenlighed er en skjødesynd hos alle sogningerne, og det bliver værre, jo længer man kommer udover langs fjorden. Paa de tilrøgede vægge og det daarlig lagte, dels af

uhøvede planter, dels endog af bare jord bestaaende gulv, ligger et lag af forskjelligartet smuds, der har dannet sig gennem mange aar; thi rengjøring finder ikke sted uden ved fjeldne, meget hviddelige anledninger; skulde den foregaa, maatte spaden være det første redskab, man kom til at bruge. Naar man nu tænker sig, at hele familien og tyendet lever om dagen og sover om natten alle i det samme trange rum, og at alskens husdyr, især grise, men ogsaa høns, faar, gjeeder, ja, endog fjør har fri adgang til dette rum, ja, somme steder holdes derinde vinteren over, saa kan man tilnærmelsesvis forestille sig, hvordan det ser ud.

Man har et par gamle anekdoter, som er meget betegnende med hensyn til sogningernes urenlighed og deres fortrolige samliv med sine husdyr, og vist er det, at selv om de, som saa mange andre gode historier, ikke er bogstavelig sande (hvorfor vi naturligvis ikke kan svare), saa er der ikke spor af tvil om, de for den sags skyld godt kunde have tildraget sig; thi de er ikke overdrevne i mindste maade.

Der fortælles saaledes, at da den for en tid siden afdøde, bekjendte sogneprest Eilert Sundt engang reiste paa disse kanter for at gjøre sig bekjendt med folkets levemaade og skikke der, traf det sig engang, at han bl. a. kom til at spørge en bonde, om man pleiede at vaske sig hver morgen, naar man stod op og klædte sig paa. Bonden saa ganske forundret paa ham, som om han ikke troede, at spørgsmaalet var ment ganske alvorlig; men da det blev gjentaget, svarede han helt ærgerlig: »Hæ! — Vi er da ikke slyge svin til at søle os til, at vi behøver at vaske os hver eneste dag, alligevel!«

En anden gang hændte det, at en prest var ude paa forretningsreise i sit sogn paa en hed sommerdag. Han blev tørstig og gif derfor ind i en bondegaard og bad om en drif melk. Konen paa gaarden bragte ham straks det forlangte i en træbolle, som vistnok ikke var saa ren, som ønskelig kunde være, men dog saapas, at den tørstige prest alligevel tog tiltakke og drak. Men han havde neppe sat bollen til munden, før en liden gris, som spadserede omkring i stuen, begyndte at grynte og sfrige paa det voldsomste og at fare løs paa hans ben paa en saa frigersk maade, at presten ganske forkræffet maatte gaa baglængs omkring i stuen og sparke grisen fra sig uden at kunne faa ro til at drikke, medens konen, halvt leende, halvt i beundring over sit yndlingsdyrs klogskab, slog hænderne sammen og raabte: »Nei, aa nei, skulde en have seet magen til klog gris! Kjender han ikke igjen bollen sin, som han far drikker af, og er sint, fordi han ikke faar af den selv!«

Svad presten sagde og gjorde, derom tier historien.

Nærøfjorden og Aurlandsfjorden er vistnok de merkeligste og interessanteste af Sognofjordens arme. Man tænke sig en trang, smal, bugtet fjord, ikke bredere end en nogenlunde stor flod, med lodrette, tre tusend fod høie fjeldvinge paa begge sider! Naar man seiler indover der, synes det formelig undertiden, hvor fjorden gjør en bønning, som om fjeldene luffer sig baade foran og bag ved dampskibet, medens man foroven kun har en smal stribe af himlen; man seiler da i dyb skygge ligesom nede paa en liden, smal indsjø, som man aldrig vil kunne komme ud af. Men dampskibet gaar altid fremad, tilhyncladende lige mod den graa fjeldvæg, indtil det med ett dreier omkring et fremspringende nes, som for øiet synes at gaa i ett med den modsatte side paa grund af den ensformige farve og belysning, — og dette gjentager sig uafbrudt indover den hele fjord.

Alt beskrive det indtryk, som denne vilde, forunderlige natur gjør paa besfueren, er næsten umuligt; men forøvrigt kan dette indtryk være yderst forskjelligt, alt efter som fjorden forandrer udseende efter vind og veir. Henrik Wergeland siger i sit digt »Sognefjorden«:

»Den har seilet paa en torden,
den har været dødens gæst,
den er døbt i rædsler vorden,
som har seilet Sognefjorden
Fortun fra til Sognefæst!«

Og vist er det, at en mere storartet og gribende natur findes neppe mange steder paa jorden. Den kan slaa en med forbauselse, i se en med rædsel og gru og knuge en ved sin overvældende storhed og mørke majestæt, medens man føler sig ligesom stengt inde paa alle kanter af det vilde, bratte fjeld, eller den kan stemme en til andagt og alvor, som om man stod i en uhyre, ærefrygt-indgydende, skjøn kirke, ved den følelse, man uvilkaarlig maa faa af sin egen ringhed lige overfor den almagt, som har formaaet at stille disse fjeldkjemper hen paa sine grundvolde, — alt efter som man enten ser dem klædte i sin graa, forrevne uveirsdragt mellem drivende skyer og i hylende storm, medens fjorden staar i en eneste skumrøg, piffet af de uafsladelig og fra alle sider fra klippekløfter og skar fremfarende hvinende kastevinde, — eller man seiler derinde paa en klar solskinsdag, mens fjorden ligger blank, dyb og stille, med alle fjelde afspeilede paa sin flade, i en evig vekslende mellem fjeldenes skygger og et tindrende, straalende og ligesom bævrende sollys, og fjeldtoppene kommer en saa forunderlig nær og skinner saa blendende mod den blaa himmel med de hvide, snedækte tinder. Hvo, som har seet maleriet og hørt sangen »Brudefærden i Hardanger«, vil paa en saadan dag paa det mest levende blive mindet derom. Forfatteren har engang hørt denne sang blive sunget ombord paa dampskibet inde i Sognefjorden paa en saadan vidunderlig deilig sommerdag; der var en flok studenter ombord, som var stødte sammen der, alle paa fodtur og kommende fra for-

kjellige kanter, unge og glade og grebne af den deilige natur; naturligvis maatte der da blive fang, saa meget mere, som der blandt dem var flere af de bedste stemmer i studenterfangforeningen, og hvilken fang passede vel bedre til leiligheden end »Brudefærden«? Den blev da ogsaa sunget saaledes, at vist ingen, som hørte den, glemte det fatt snart. Alle passagererne flokkede sig sammen i forstovnen, hvor fangerne stod; der var en masse reisende af alle nationer, som skulde til en fiske-udstilling i Bergen, — englændere, amerikanere, tyskere, hollændere, franskmænd, saavel som svenske og danske, — og medens ekkoet gjentog slutningstonerne i hvert vers, stod de alle tause og henrykt lyttende til de under disse omgivelser dobbelt gribende toner. Underligt var det at se udtrykket i alle disse fremmede ansigter og at høre de beundrende udraab i alle mulige sprog; men »da capo!« kunde de alle sige, og »Brudefærden« maatte synges atter og atter.

Men som sagt kan denne undertiden saa deilige og smilende fjord vise et helt andet udseende, naar orkanen kommer feiende ned over fjeldtinden og rundt omkring klippevæggene med en saa forfærdelig magt, som om verden skulde forgaa og alting opluges eller hvirvles bort i de rasende bølgers skum under de forfærdelige kastevinde. Og saa en saadan uforglemmelig dag har forfatteren engang oplevet, en dag, da han med digteren isandhed kunde sige, at han »blev døbt i rædsler«.

Det hændte sig for en del aar siden, at jeg havde forvildet mig til et sted i Indre-Sogn, som ikke blev anløbet af dampskibet, og hvor der var saa daarligt logis og saa elendig forpleining at erholde, at vist ingen skulde føle lyst til at dvæle der længer end høist nødvendigt. For at komme bort maatte jeg tage baadskjold for en strækning af fire mil; men da alle mandfolk var ude paa fiskerierne, var der næsten ikke skjoldfolk at faa og kun en meget daarlig og gammel baad. Tilfældigvis fandtes der dog en dygtig sjømand, som var paa vei til fisket, og som erklærede sig villig til at skjold mig, da det laa i hans vei, og da der saa efter lang søgen fandtes to andre, en gammel mand og en skomager, som nok mente, at de kunde være med, blev reisen besluttet, skjönt det ikke manglede paa advarende bemærkninger om veiret og om det uovelige ved at færdes med saa slet en baad og saa daarlige folk, om en storm røg op. Baadføreren selv, som hed Anders, var vistnok en ualmindelig kraftig og energisk udseende mand i sin bedste alder; men for de to andres vedkommende syntes det unegtelig noget tvilsomt, om de duede til noget i en storm; thi den ene, skomageren, var en driffældig døgenigt, og den anden var en seksti-aarig gubbe, hvis furede, veirbidte ansigt, lange, ærværdige, hvide haar og brede ryg viste, at hans bedste kraft forlængst var opslidt i mangel haard strid med storm og sjø, om ogsaa han endnu kunde føre sin aare. Men i den tanke, at faren dog maatte ikke vilde være synderlig stor, eller at vi maatte kunde komme i havn, før det forventede uveir brød ud, besluttede jeg dog at lade staa til.

Der siges om fjordbonderne, ut de gjerne rør en hel mil for at fange vinden og da faa bruge sine seil en halv, og dette var virkelig tilfældet paa denne dag. Vi satte helt over fjorden for at naa et langt fremspringende nes, hvorfra vi vilde faa gunstig seilevind lige til bestemmelsesstedet, og fjorden er der næsten paa det bredeste. Medens de tre mænd roede, plagede skomageren os uafbrudt med sin halvdrufne snak; den gamle sad derimod ganske taus og trak paa sin aare, som det lod til uden at se eller ænse noget, og Anders var alvorlig og blev det end mere, da det straks efter vor afreise begyndte at trække op med mørke skyer om fjeldtinderne, medens fjorden dog endnu var ganske rolig.

Da var det pludselig, som der løsnedes noget enstedes oppe i skymasserne mellem fjeldtoppene; stilheden blev afbrudt af en underlig, hemmelighedsfuld susen, og i det samme saa vi fjordens flade forud blive mørk og kruset af utallige smaabølger. Den mørke plet, som begrænsedes af en hvid skumrand, voksede med rivende hurtighed; snart naaede den baaden, og i det samme nu piskedes vi af kastevinden, saa det hvinte om vore øren.

»Der har vi veiret!« sagde Anders. »Nu gjælder det at passe paa; for nu maa seilet op; snart kommer sjøen større, og den klarer vi ikke fra os med at ro.«

Ja, nu kom isandhed veiret! Det var, som om vindens og bølgernes raseri i ett nu blev løssluppet i al sin væld; den ene hylende kastevind fulgte efter den anden, stadig voldsommere stormede de løs paa vor daarlige og tunge baad, og hvad der var det farligste: fjelden kom de to gange i følge fra samme kant; men lumsk og lynsnart som en gaupe eller lø, der springer paa sit bytte, fuste de ned fra skar og tinder, snart hist, snart her, og piskede fjordens bølger til et blendende støvskum, saa sjøen stod i røg.

Overvældet af den storflagne naturscene sad jeg i førstningen aldeles uvirksom; men jeg blev snart sat i arbejde med at øse, da baaden var tung i sjøen og ofte tog vand ind. Med største ro og vidunderlig dygtighed kjæmpede Anders imidlertid mod uveiret; hans øie var stadig fæstet speidende rundt om paa den nu aldeles formørkede himmel og den rasende fjord, og stedse modtog han ethvert angreb med baad og seil i den rette stilling. Skomageren var ræd, og i sin forskrækkelse gav han alle slags taabelige raad, som Anders kun besvarede med et skarpt tilhold om at passe draget²⁾ for at lade seilet falde, om det blev nødvendigt; den gamle sad som altid taus i forstævnen og stirrede hen for sig, som om han ikke hørte denne verden til, og som om intet angik ham, medens han mekanisk adlød Anders's ordre.

Saaledes kjæmpede vi os frem i tre timer, medens orkanen og bygerne snarere blev sterkere end svagere, og nu nærmede vi os den fjordvig, hvor vort bestemmelsessted laa; men for at naa den skulde vi passere et nes, og her blev faren større end nogensteds før. En frygtelig byge klarede vi dog; men lidt efter raabte pludselig Anders, hvad han ikke før havde gjort: »Pas nu paa, nu gjælder det!« og i det samme piskedes sjøen til skum af to forffjellige byger, der nærmede sig hurtige som lyn fra hver sin kant, én forfra og

én fra siden. Samtidig naaede de vor baad, saa vi befandt os midt i en hvirvelvind; det fuste, peb og hylte om os, mine øine blendedes af skummet, og jeg hørte kun Anders's tordenrøst, som overdøvede stormen, idet han raabte: »Lad gaa draget!« og straks efter: »Tag fat i kjeiper³⁾ og taug-ender og hold jer fast!« I det samme løstes baaden først høit med for-enden, saa den sank under agter, hvor jeg sad, gif derpaa rundt, og i næste øieblif laag vi alle i vandet omkring vor kantroede baad. Jeg havde faaet tag i et taug og kom snart op paa baadhvælvet, Anders og stomageren med; men den gamle var borte. Forgjæves speidede vi efter ham; forgjæves lod jeg mig glide ud i fjøen igjen og arbeidede mig søgende rundt om baaden; men der var intet spor at se af den forulykkede; han havde tiltraadt den lange, sidste reise. Udmattede og forkomne blev vi efter tre lange og strenge timers venten hjergede af en baad, som kom ud af fjorden, da stormen var stilnet noget af; men længe derefter forfulgtes jeg af tanken paa den underlige gamle, som druknede, og endnu synes jeg ofte, jeg kan se ham sidde foran i baaden med det lange, graa haar flagrende for stormen og det indadvendte, aandsfraværende udtryk.

¹⁾ et lidet grand.

²⁾ tauget, hvormed seilet heises op og ned.

³⁾ tollepinder.